

Beredskab til forebyggelse, tidlig opsporing og behandling af sager om fysisk og psykisk overgreb mod børn og unge

Indhold

1. Indledning	2
2. Hvad er seksuelle overgreb og vold?	3
3. Strafferetslige bestemmelser	3
4. Forebyggelse	4
4.1 Tidlig opsporing	5
4.2 Tegn og signaler	5
5. Forældresamarbejde og -inddragelse	6
5.1 Handlemodel	7
6. Underretning ved mistanke om overgreb	7
7. Viderebehandling af underretninger samt samarbejde med Børnehus og Politi	8
8. Mistanke om overgreb begået af en voksen	9
9. Mistanke om overgreb begået af et andet barn	10
10. Mistanke om overgreb begået af en medarbejder	10
11. Pressehåndtering	10

1. Indledning

Denne vejledning indeholder Samsø Kommunes beredskab i forbindelse med mistanke om, at børn og unge i alderen 0-18 år har været udsat for overgreb. Overgreb omfatter i denne forbindelse såvel seksuelle overgreb og krænkelser, som fysisk og psykisk vold.

Beredskabet henvender sig til alle professionelle, der i deres arbejde har kontakt med børn og unge under 18 år. Det gælder både ledere og ansatte i dagpleje, dagtilbud, skoler, skolefritidsordninger, klubber, sundhedsplejen, myndighedsrådgivere, pædagogisk psykologisk rådgivning, behandlingstilbud til børn og unge og deres familier, den kommunale tandpleje, døgninstitutioner, socialpædagogiske opholdssteder, plejefamilier og andre, der er i kontakt med børn og unge.

Vejledningen skal sikre, at alle ansatte, som arbejder direkte med børn og unge, kender Samsø Kommunes beredskab ved vold og seksuelle overgreb.

2. Hvad er seksuelle overgreb og vold?

For at kunne observere og reagere på viden eller mistanke om vold og seksuelle overgreb, er det vigtigt at definere, hvad der forstås ved vold og seksuelle overgreb.

Vold er en handling eller trussel, der uanset det tilsigtede formål er egnet til krænkelse eller direkte krænker en anden persons integritet, eller som skræmmer, smerter eller skader personen. Uanset om personen er et barn eller en voksen. Volden kan have samme effekt på andre personer, der overværer eller overhører handlingen. Volden kan både være en bevidst handling eller en handling, der sker i affekt. Handlingen overskrider endvidere samfundets love og normer.

Uanset typen af vold eller overgreb, der begås mod et barn, så er der tale om, at barnet udsættes for en adfærd fra forældrene eller andre, som er ødelæggende for eller forhindrer udviklingen af et positivt selvbillede hos barnet. Enhver form for vold eller overgreb bringer barnets udvikling og sundhed i fare. Vold eller overgreb er udtryk for, at barnet ikke frivilligt indgår i den handling, der begås mod barnet.

Psykisk vold kan beskrives som følelsesmæssig afvisning, trusler om at blive forladt, trusler om straf, indespærring eller andet tilsvarende. Det kan også beskrives som generel nedværdigende behandling. At lægge hindringer i vejen for barnet eller den unges udviklingsmæssige stimulering og at forhindre skolegang er ligeledes eksempler på psykisk vold. Der kan også være tale om egentlig vanrøgt, hvor barnet for eksempel efterlades uden pasning, ikke får fysisk omsorg. At vaccinationer, undersøgelser i almen praksis, tandeftersyn og/eller sundhedspleje udelades, eller at barnet gentagende gange ikke bliver afhentet inden for institutionens åbningstid. Vold mellem forældre og vold mod søskende er også at hænregne til psykisk vold.

Fysisk vold kan beskrives som korporlig afstraffelse, slag eller anden form for straf, hvor barnet rammes direkte på kroppen. Det skal understreges, at vold mellem forældre eller mod søskende også skal opfattes som vold.

Seksuelle overgreb og vold kan beskrives som hændelser, hvor barnets tillid udnyttes til at tilfredsstille den voksnes seksuelle behov. Seksuelle overgreb indbefatter samleje, anden kønslig omgængelse end samleje og blufærdighedskrænkelser i strafferetlig forstand. Seksuelle overgreb involverer meget ofte også både psykisk og fysisk vold.

3. Strafferetlige bestemmelser

Når et barn udsættes for fysisk eller psykisk vold er der tale om, at barnet ufrivilligt udsættes for en adfærd fra forældrene eller andre omsorgsgivere, som kan bringe barnets sundhed, udvikling og trivsel i fare. Strafferetligt er vold opdelt i en række kategorier af strafbare handlinger med beskrivelse af strafferammer.

Straffelovens § 244 vedrører sager, hvor der er rejst sigtelse om gentagen simpel vold i nære relationer.

Straffelovens § 245 vedrører sager, hvor der er rejst sigtelse om legemsangreb af særlig rå, brutal eller farlig karakter.

Straffelovens § 246 vedrører sager, hvor der er rejst sigtelse om vold med døden til følge eller andre meget grove voldssager.

Den strafferetslige definition af seksuelle overgreb findes i straffelovens kapital 23 (om forbrydelser i familieforhold) og kapitel 24 (om sædelighedsforbrydelser).

4. Forebyggelse

Forebyggelse af vold og seksuelle overgreb mod børn og unge kan fokusere på den primære og den sekundære forebyggelse.

Den primære forebyggelse omhandler de aktiviteter, der kan igangsættes med henblik på at hindre, at børn og unge udsættes for overgreb.

Den sekundære forebyggelse har til formål at opspore de børn og unge, der udsættes for eller er i risiko for at udsættes for vold og seksuelle overgreb.

Hvis man skal koncentrere indsatsen i forhold til forebyggelse af overgreb, bør der arbejdes på tre forskellige områder:

- Det organisatoriske område
- Det faglige område
- Det personlige område

De organisatoriske forhold danner rammen om de pædagogiske arbejde og om det hverdagsliv, som udspiller sig i institutioner og skoler. De organisatoriske forhold kan understøtte de pædagogiske metoder og bidrage til, at børnene og de unge får ro til at udvikle sig. Der kan sættes fokus på de organisatoriske rammer og man kan drøfte temaer og spørgsmål i åben dialog. Som et led i forebyggelsen af overgreb kan man på institutioner og skoler udarbejde en forebyggelsespolitik. Det kan for eksempel være en politik for samværs- eller omgangsformer, en særskilt seksualpolitik eller en politik for brugen af sociale medier.

Forebyggelse på det faglige område handler i høj grad om at man som leder og medarbejder besidder faglig viden om:

- Tegn og reaktioner hos børn, der udsættes for vold og seksuelle overgreb
- Børns seksualitet og grænsedragning mellem legitim seksuel adfærd og bekymrende seksuel adfærd

- Forståelse og tolkning af børn og unges tegn og reaktioner på vold og seksuelle overgreb
- Mulige skadevirkninger for børn, der udsættes for vold og seksuelle overgreb
- Grooming
- Kendskab til det kommunale beredskab og forskellige handlevvej
- At kunne tale med børn generelt og specifikt i relation til vold og seksuelle overgreb
- At kunne handle på trods af tvivl

Det kræver, at der er åbenhed og dialog på arbejdspladsen i forhold til at italesætte bekymring og mistanke, og mod til at gå i dialog med børn og forældre.

4.1 Tidlig opsporing

Det er skadeligt for børn og unge at blive udsat for vold og seksuelle overgreb. Derfor er det vigtigt, at fagpersoner så tidligt, som muligt opsporer og handler, hvis der er mistanke eller viden om at barnet eller den unge udsættes for overgreb. Tidlig opsporing er en del af den sekundære forebyggelse.

Det er vigtigt med tidlig opsporing af vold og seksuelle overgreb. Derfor er det vigtigt at få kendskab til, hvilke tegn og signaler barnet kan udvise, når det udsættes for overgreb, så det stoppes så tidligt som muligt og en evt. behandling til barnet kan iværksættes.

Det er ofte gennem barnet selv, man får viden eller mistanke om overgreb. Selv om det sjældent er muligt umiddelbart at få be- eller afkræftet mistanken er det vigtigt, at man som fagperson har faglig viden om de mulige tegn og reaktioner, barnet kan udvise.

4.2 Tegn og signaler

I arbejdet med børn eller unge bruger man sin faglige viden og indsigt, og man bliver derfor opmærksom, hvis et barn eller en ung ikke trives. Man observerer måske ændrede reaktioner eller at udviklingen ikke er alderssvarende. Der kan være tegn og signaler som indikerer, at noget kan være galt. Medarbejdere og ledere skal være opmærksomme på symptomer og signaler på omsorgssvigt og eventuelle overgreb. Det er vigtigt at forholde sig reflekterende til sådanne signaler og se dem i et helhedsperspektiv. Hvis barnet eller den unge udviser et eller flere signaler eller symptomer, betyder det ikke nødvendigvis, at vedkommende har alvorlige problemer i form af svigt eller overgreb. Men som medarbejder er det vigtigt at holde øje og vurdere antallet, hyppigheden og varigheden af signalerne og være opmærksom på alle ændringer i et barns normale adfærd.

Det er særligt nødvendigt at være opmærksom på børn og unge med handicap. Barnets generelle udviklingsniveau kan gøre det vanskeligt at genkende og opspore overgreb. Følgende tegn og signaler kan skyldes, at vold og seksuelle overgreb, men det skal understreges, at det lige så vel kan skyldes forhold, der intet har med dette at gøre:

- Virker angst/skræmt
- Koncentrationsvanskeligheder
- Bliver påvirket af uro fra omgivelserne
- Problemer med at kontrollere impulser (for eksempel raserianfald og manglende kontrol over vrede)
- Ændring i adfærd, som ikke kan henføres til den almindelige udvikling
- Manglende nysgerrighed og interesse for omgivelserne
- Holder sig meget for sig selv eller bliver holdt udenfor af andre
- Klæber til voksne eller tager afstand fra voksne
- Fysiske tegn på omsorgssvigt (forsømt mht. mad, bad, søvn, påklædning m.m.)
- Tegn på fysisk vold (blå mærker, blødning, rødmen, smerter og ubehag)
- Har mange fysiske klager og psykosomatiske symptomer (hovedpine, mavesmerter, ufrivillig afføring m.m.)
- Har spiseforstyrrelse eller ændringer i spisemønstre
- Forsømmer tit
- Har stofmisbrug eller alkoholproblemer
- Virker trist, depressiv, ulykkelig og/eller socialt isoleret
- Bliver meget indadvendt eller aggressiv
- Er ukritisk i sin kontakt
- Motoriske problemer
- Ikke alderssvarende udvikling
- Ringe selvværdsfølelse
- Mistænksomhed og manglende tillid til omgivelserne
- "voksenadfærd", dvs. forsøger at opføre sig som en voksen
- Kammerater udtrykker bekymring
- Barnet eller den unge ønsker selv en samtale
- Manglende tandhygiejne
- Dårlige tænder på grund af fejllernæring
- Manglende tandeftersyn på trods af gentagne henvendelser
- Fornemmelse af, at barnet måske lever under forhold i hjemmet, der kan give grund til bekymring
- Påfaldende aktiv seksuel adfærd
- Påfaldende udtryk gennem tegn og skrift
- Apati
- Selvdestruktiv adfærd
- Regredierende adfærd

5. Forældresamarbejde og -inddragelse

I Samsø Kommune vægtes det højt, at der fra skole og dagtilbud etableres et godt samarbejde med forældrene.

Ved inddragelse af barnet eller den unge og forældrene er der større mulighed for at etablere et positivt samspil, og ved at gå i dialog og vise respekt og forståelse for deres ønsker skabes et større ejerskab til de beslutninger, der træffes. Derfor er et godt

forældresamarbejde og -inddragelse som regel det bedste udgangspunkt, når barnets trivsel skal sikres.

5.1 Handlemodel

I forbindelse med vold og seksuelle overgreb kan der imidlertid være en undtagelse. Vold og seksuelle overgreb er omfattet af strafferetslige bestemmelser. Så hvis mistanke om vold og seksuelle overgreb retter sig mod en eller begge forældre eller en med et forældrelignende forhold til barnet, må forældrene ikke orienteres.

I langt de fleste sager om seksuelle overgreb og i de mere alvorlige sager om vold sker kontakten til barn og forældre enten direkte fra politiet eller de sociale myndigheder. Det er vigtigt, at dette overholdes både af hensyn til sagens efterforskning og af hensyn til barnets beskyttelsesbehov. Hensynet til sagens efterforskning kan dreje sig om sikring af bevismateriale og eventuel afhøring af barnet. I disse sager koordinerer og varetager politiet og de sociale myndigheder orienteringen af forældrene.

Men hvad gør man så:

1. Overgreb uden for institutionens regi. Hvis du har mistanke om, at et barn bliver misbrugt af familie eller andre i barnets netværk, skal du straks henvende dig til din daglige leder. Lederen skal herefter rette henvendelse til Familieafdelingen, som så vil overtage sagen. Hvis der er tale om åbenlyse og synlige tegn på overgreb – kontakt straks Familieafdelingen!
2. Misbrug inden for institutionens regi. Hvis du har mistanke om, at en kollega udsætter et barn for overgreb skal du straks henvende dig til din daglige leder. Det samme gælder, hvis du undrer dig over, at en kollega eller et barn udsender signaler, som kunne tyde på, at der opstår situationer eller hændelser i institutionen, som du ikke forstår eller kan acceptere. På samme måde kan en leder opleve, at en eller flere forældre retter henvendelse og forelægger en mistanke om, at en ansat begår overgreb mod et barn.
3. Hvis du er i tvivl, om der overhoved er en sag at underrette om, kan du eller din leder kontakte Familieafdelingen. Kontakt hellere Familieafdelingen en gang for meget, end en gang for lidt for at drøfte mistanken. Du vil af Familieafdelingen blive vejledt om, hvordan du videre skal forholde dig.

6. Underretning ved mistanke om overgreb

Handlepligt

Alle borgere har pligt til at underrette kommunen, hvis de møder børn, som er udsat for omsorgssvigt eller overgreb. Som fagperson har man en såkaldt "skærpet underretningspligt" som går forud for tavshedspligten.

Underretningspligten, Servicelovens § 154:

Den, der får kendskab til, at et barn eller en ung under 18 år fra forældres eller andres opdragers side udsættes for vanrøgt eller nedværdigende behandling eller lever under forhold, der bringer dets sundhed eller udvikling i fare, har pligt til at underrette kommunen.

Den skærpede underretningspligt, Servicelovens § 153:

Personer, der udøver offentlig tjeneste eller offentligt hverv, skal underrette kommunen, hvis de under udøvelsen af tjenesten eller hvervet får kendskab til eller grund til at antage:

1. at et barn eller en ung under 18 år kan have behov for særlig støtte efter kapitel 11
2. at et barn umiddelbart efter fødslen kan få behov for særlig støtte efter kapitel 11 på grund af vordende forældres forhold, eller
3. at et barn eller en ung under 18 år har været udsat for vold eller andre overgreb.

Vær opmærksom på, at underretningspligten er personlig, og at den gælder uanset faglige uenigheder, eller at leder f.eks. ikke vil foretage en underretning.

7. Viderebehandling af underretninger samt samarbejde med Børnehus og Politi

Når Familieafdelingen modtager en underretning skal myndighedsrådgiveren inden for 24 timer efter modtagelse af en underretningen vurdere barnets eller den unges sundheds- og trivselstilstand er i fare, således at der skal foretages en akut indsats. Det er også Familieafdelingen, som tager stilling til politianmeldelse.

Ved alle underretninger, hvor der er mistanke om overgreb, kontaktes den underrettende medarbejder og leder til uddybning af underretningen.

Hvis det er en sag om overgreb mod et barn kontakter Familieafdelingen Politiet og Børnehus Midt for at drøfte problemstillingen og sammen med de pågældende aktører lægge den umiddelbare plan for den videre indsats. I nogle situationer afholder myndighedsrådgiveren som det første en børnesamtale med barnet om muligt uden forældrenes viden. I andre situationer er det af afgørende betydning for den politimæssige efterforskning, at det er Politiet, som på første hånd afholder afhøringen af barnet. Ved viden eller mistanke om overgreb skal kommunen i forbindelse med deres videre undersøgelse indgå i et samarbejde med regionens Børnehus – for vores vedkommende Børnehus Midt i Aarhus. Børnehuset håndterer sager, hvor der er behov for samarbejde mellem kommune, politi og/eller sundhedsvæsen.

I sager med mistanke om overgreb giver Servicelovens § 49b mulighed for at udveksle oplysninger mellem kommunen og Politiet.

8. Mistanke om overgreb begået af en voksen

Herunder findes handlevejledninger for både medarbejdere og ledere, hvis man får mistanke eller konkret viden om overgreb på et barn/en ung begået af en voksen. Handlevejledningerne er opdelt i et afsnit vedrørende mistanke om overgreb mod forældre til barnet eller om det er en mere perifer eller ukendt voksen.

a. Hvad er medarbejderens opgaver?

- Tal ikke med forældre eller stedforældre om mistanken, såfremt mistanken retter sig mod disse!
- Gå til den nærmeste leder og orienter om mistanken.
- Nedskriv hvilke tegn, signaler eller hændelser, der ligger til grund for mistanken. Undgå at tolke på beskrivelserne.
- Lyt til barnet/den unge og spørg åbent og nysgerrigt uden at lægge barnet/den unge ord i munden. Undgå at udspørge eller afhøre barnet/den unge.
- Vis omsorg for barnet/den unge, som normalt ikke må modtage behandling, før en eventuel (video)afhøring er afsluttet. Eventuel krisehjælp og behandling koordineres i samarbejde med Familieafdelingen.
- Tal ikke om mistanken med nogen, der ikke er involveret i sagen.
- Vær opmærksom på den personlige underretningspligt.

b. Hvad er lederens opgaver?

- Tal ikke med forældre eller stedforældre om overgrebet, såfremt overgrebet kan være begået af dem!
- Hvis forældrens relation til personen, som har begået overgrebet, er så nær, at denne viden kan skade barnet eller påvirke efterforskningen, skal lederen kontakte Familieafdelingen for at afklare, hvornår, hvordan og af hvem forældrene skal orienteres.
- Foretag en umiddelbar vurdering af, om barnet evt. kan være i risiko for yderligere overgreb, herunder evt. repressalier.
- Orienter forældrene/forældremyndighedsindehaver såfremt de ikke har begået overgrebet.
- Foretag akut underretning til Familieafdelingen.
- Hvis det er uden for normal arbejdstid, og der skønnes behov for øjeblikkelig indgriben fra de sociale myndigheder, kontaktes Politiet på telefon 87 31 14 48, som sætter sig i kontakt med Familieafdelingen.
- Såfremt en underretning afleveres telefonisk eller mundtligt, skal der hurtigst muligt efterfølgende afleveres eller indsendes en skriftlig underretning. I denne beskrives, hvad man er blevet bekendt med, og hvor man har sin viden fra.

c. Vær opmærksom på følgende, efter underretningen er afleveret

- Familieafdelingen vil tage sig af de videre skridt, herunder eventuel politianmeldelse.
- Familieafdelingen vil samtidig foretage en yderligere vurdering af barnets evt. akutte sikkerhedsbehov.

- Såfremt forholdene fører til politimæssig efterforskning, vil forældrene først blive orienteret, når der foreligger en plan for det videre forløb.
- Fasthold en normal hverdag for barnet. Tryghed og forudsigelighed er vigtig i en utryk og kaotisk situation.

9. Mistanke om overgreb begået af et andet barn

Børn kan også begå overgreb og udsætte et andet barn for en grænseoverskridende adfærd, enten i form af et egentligt voldeligt eller seksuelt overgreb eller en påfaldende aggressiv eller seksualiserende adfærd. Overgreb begået af børn er ikke strafbare, fordi barnet er under den kriminelle lavalder, men man bør være opmærksom på, at de kan have alvorlige konsekvenser for det barn, der udsættes for overgrebene. Derfor bør der handles ligeså alvorligt på disse hændelser som i de situationer, hvor overgrebene kan føre til straf.

Ved mistanke eller viden om, at et barn begår voldelige overgreb af fysisk eller seksuel karakter eller udøver seksualiserende adfærd over for andre børn, skal der sendes en underretning til Familieafdelingen. Dette skal ske for såvel det barn, der har denne adfærd, som det barn/de børn, der har været udsat herfor.

For ikke at stigmatisere børn og unge unødigt er det samtidig vigtigt at have øje for, hvornår noget reelt er et overgreb eller mistanke herom, hvornår noget er mere en pædagogisk end en forvaltningsmæssig opgave, hvornår noget sker i ufrivillighed, og hvornår handlingerne er af en karakter, så Familieafdelingen bør underrettes. Samtidig skal der også være fokus på, at det barn, som har foretaget en sådan handling, også er et barn, der kan have behov for særlig støtte.

10. Mistanke om overgreb begået af en medarbejder

Hvis man får mistanke om, at en medarbejder har begået overgreb mod et barn, skal man videregive mistanken til sin leder. Lederen kontakter herefter forvaltningschefen.

11. Pressehåndtering

Alle henvendelser fra pressen i sager om overgreb håndteres af direktør og forvaltningschef.